

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Дмитрик Ю.В.

Виходячи з того, що на сьогодні одним із найгостріших питань світової економіки є криза, яка охопила банківську діяльність, у статті проаналізовано й систематизовано передумови виникнення кризових явищ в банківському секторі України в контексті функціонування світових фінансових ринків. Проведено аналіз особливостей розвитку національної економіки й банківської системи в цілому, а також обґрунтовано дію макроекономічних чинників, як головних передумов виникнення кризових явищ в банківському секторі України.

Ключові слова: передумови виникнення кризових явищ, проблемні кредити, іпотечна криза, обмінний курс, зовнішній борг, основні економічні показники діяльності банків, ВВП.

ВСТУП

Світова фінансова криза відіграла роль детонатора та викрила всі наявні дисбаланси й диспропорції в економіці внаслідок її значної відкритості. На тлі різкого погіршення загальної макроекономічної ситуації в країні кризові явища стали все відчутніше проявлятися і в банківській сфері. Внаслідок розгортання фінансової кризи у світі рейтинги всіх країн, що розвиваються, почали стрімко падати, що, в свою чергу, зумовило звуження доступу до зовнішніх ресурсів. Високий рівень енергозалежності, зростання споживчого попиту та відсутність достатньої пропозиції товарів зумовили формування неоптимальної структури імпорту і від'ємного сальдо платіжного балансу. За таких умов Національний банк України залишився єдиним джерелом підтримання ліквідності банків. До того ж у часі це збіглося зі зниженням як цін, так і попиту на вітчизняний експорт, що призвело до девальвації національної грошової одиниці. Саме в цей час було здійснено рейдерську атаку на Промінвестбанк, що у загальному підсумку позначилося на падінні довіри населення до банківської системи - вкладники почали масово вилучати депозити, і призвело до скорочення ресурсної бази банків. Ці та інші обставини зумовили необхідність комплексного дослідження передумов виникнення кризи у вітчизняному банківському секторі, головними з яких є макроекономічні чинники. Дослідженню сутності та характеру впливу макроекономічних чинників на стан вітчизняної банківської системи присвячені роботи таких вчених, як: О.М. Войтенко, В.О. Джулай, О. Дзюблюк, А.І. Степаненко, В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль, А. Сомик та ін. Разом з тим, дослідження даного питання не має завершеного характеру, що потребує подальших розробок у цій сфері.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку національної економіки й банківської системи в

цілому, а також виявлення макроекономічних чинників виникнення кризових явищ і розвитку фінансової кризи в Україні.

У статті застосовано широкий інструментарій загальноприйнятих методів наукового дослідження, а саме: метод аналізу і синтезу, метод кількісного та якісного порівняння, описово-аналітичний метод, графічний метод, аналіз динамічних рядів.

Стаття складається зі вступу, результатів дослідження в двох розділах, висновку та переліку використаних джерел.

1 ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

Відомо, що сучасна світова банківська криза розпочалася в 2008 році з іпотечної кризи в США, де тривалий час формувалась деструктивна система кредитування, а саме: широко застосовувалось кредитування без першого внеску та підтверджувальних документів про кредитоспроможність; сума кредитів перевищувала ринкову вартість житла; зарахування внесених позичальником коштів здійснювалось насамперед на погашення відсотків. За останні п'ять років обсяги іпотечного кредитування зросли майже в сім разів, за рахунок збільшення частки неблагонадійних та некредитоспроможних позичальників, на яких припадало до чверті кредитів. Практикувалась «плаваюча» відсоткова ставка, яка за два роки зросла втричі, в результаті чого позичальники не змогли погасити свої зобов'язання [1]. Як наслідок, накопичення ризикових чинників у загальному підсумку стали каталізатором розвитку іпотечної кризи у США.

Зростаюча залежність України від світової фінансової системи стала ключовою причиною поширення кризових явищ на вітчизняний банківський сектор, оскільки, глобалізація фінансових ринків, з одного боку, відкриває можливості для залучення іноземних інвесторів, з іншого боку, робить фінансову систему країни особливо чутливою до

Дмитрик Юлія Володимирівна, здобувач, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Julia.Dm@ukr.net

коливань процентних ставок, валютних курсів і обумовлює додаткові ризики у випадку стрімкого відтоку іноземного капіталу. Про зростання привабливості вітчизняного банківського ринку свідчить збільшення присутності іноземних інвесторів на цьому сегменті ринку. Іноземний капітал у вітчизняному банківському секторі представлений 25 країнами. Найбільше в Україні банків з іноземним капіталом з Росії - 23,3%, Кіпру - 12,8%, Австрії - 12,3%, Франції - 11,3%. В Україні працює 55 банків з

іноземним капіталом, з яких 20 – зі 100% іноземним капіталом. Частина банків з іноземним капіталом на внутрішньому ринку становить більше 28%, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків – 40,6% (рис.1). При цьому, іноземні банки видали в Україні 40% усіх корпоративних кредитів і 63% - позик населенню. Крім того, 43% депозитів корпоративних клієнтів і 38% - фізичних осіб також зосереджені в портфелях іноземних банків [2].

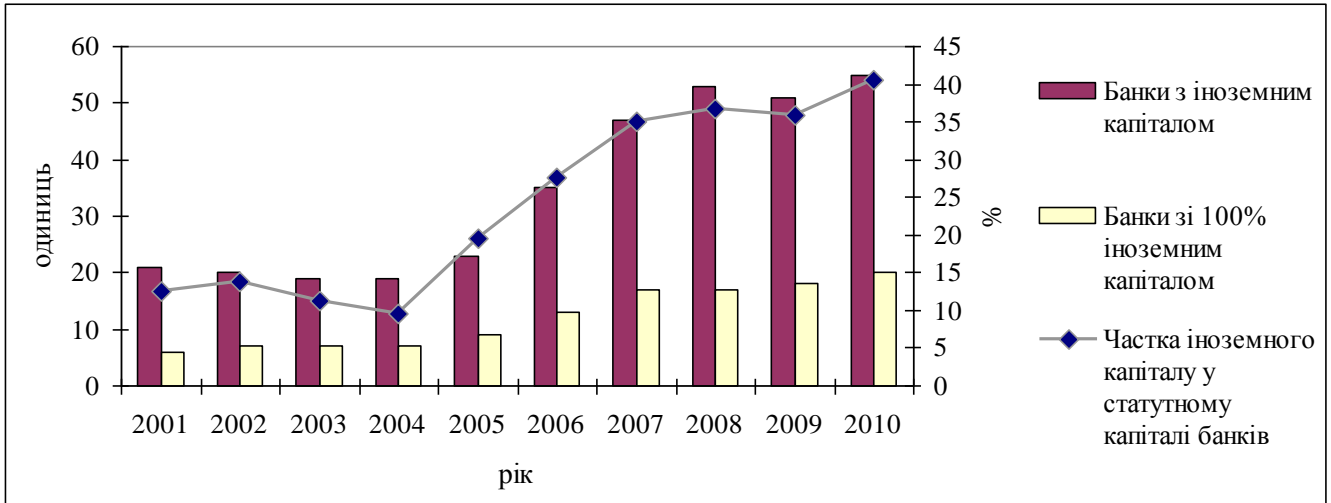

Рис. 1 Кількість банків з іноземних капіталом у банківській системі України в 2001 – 2010 роках*

* Складено за даними НБУ [2]

Внаслідок глобалізації фінансових ринків та розширення транснаціональних кордонів руху капіталу вітчизняний банківський сектор одним з перших відчув на собі негативні наслідки світової фінансової кризи, яка пізніше охопила всі сектори вітчизняної економіки. Цілком очевидно, що виникненню кризових явищ в банківській системі України значною мірою сприяли макроекономічні чинники. Так, на думку О.М. Войтенко [3], на виникнення кризових явищ у вітчизняній банківській системі вплинули: недосконалі внутрішня макроекономічна й зовнішньоекономічна політика, що супроводжується економічним спадом і високим інфляційним тиском на економіку; низька капіталізація банків; тривала некерована кредитна експансія на фоні високих кредитних ризиків; неналежного рівня управління банківськими ризиками і низької якості наявних активів; існування розривів між темпами зростання кредитів і ВВП, активів і зобов'язань; нерівномірний розподіл активів і капіталу між банками різних груп; істотна залежність банків від зовнішніх запозичень на фоні світової кризи ліквідності; недосвідченість банківських менеджерів; банківська паніка, викликана недовірою вкладників до банківських установ, а також банків один до одного, що супроводжувалася масовим вилученням коштів з рахунків і згортанням міжбанківського кредитування; прорахунки у валютній політиці; стрімка девальвація національної валюти; зростання спекулятивних операцій банків на валютному ринку; недосконалі практика стрес-

тестування і внутрішнього банківського контролю тощо.

Передумови виникнення кризових явищ в банківському секторі України пов'язані з особливостями функціонування вітчизняного банківського сектору і кумулятивним ефектом дії ряду негативних макроекономічних чинників, що накопичувались впродовж тривалого часу та вплив яких посилювався в період загострення кризових явищ на світових фінансових ринках.

На думку О. Дзюбюка, розвиткові кризових явищ в економіці України значною мірою сприяли чинники, пов'язані з певними структурними диспропорціями національного господарства, котрі загалом і визначили його вразливість як до зовнішніх викликів, так і до несприятливого розвитку подій усередині країни. Серед основних чинників автор виділяє наступні: зростання обсягів зовнішнього боргу країни; переважання темпів зростання споживчого кредитування над іншими видами кредитів, використання валютного курсу як головного макроекономічного індикатора, дестабілізація банківської системи країни [4]. На нашу думку, до зазначених чинників необхідно також додати: падіння довіри до банківської системи; різке зниження банківських депозитів; спад темпів зростання ВВП; зниження реальних доходів населення; високі темпи інфляції; підвищення облікової ставки НБУ; підвищення норм обов'язкового резервування; зростання безробіття; девальвація національної валюти; зростання співвідношення кредитів, наданих

приватному сектору, до ВВП; політична нестабільність в державі.

На нашу думку більш детального розгляду потребують наступні чинники: зростання зовнішнього боргу країни, зниження довіри вкладників, різке зниження банківських депозитів, девальвація національної валюти, стрімке зростання споживчого кредитування та проблемних кредитів, зростання процентних ставок за кредитами, зниження основних показників діяльності банків та їх відношення до ВВП, зниження реального ВВП, від'ємний фінансовий результат діяльності банків.

2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

На думку таких вчених як А.І. Степаненко [5], В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль [6], на початку 80-х років банківським кризам передувало швидке зростання зовнішнього боргу за рахунок збільшення зовнішніх запозичень на міжнародному ринку капіталів. Подорожчання вартості ринкового рефінансування і девальвація національних валют призвели до неплатоспроможності банків, яка стала елементом кризи зовнішньої заборгованості.

З позиції Національного банку України валовий зовнішній борг станом на певну дату – це загальний обсяг заборгованості за всіма існуючими, але в жодному разі не умовними, зобов'язаннями, що мають бути сплачені боржником у вигляді основної

суми та/або відсотків у будь-який час у майбутньому, і які є зобов'язаннями резидентів цієї економіки перед нерезидентами [2].

Як видно з рис. 2, з 2003 по 2010 роки валовий зовнішній борг України збільшився більш ніж у 4,5 рази. Лише в 2008 році, перед початком кризи, він зріс на 21,35%, або на 21,7 млрд. доларів, і на кінець 2008 року становив 101,66 млрд. доларів. Найбільшого зростання зазнав зовнішній борг банків, який протягом 2007 року збільшився більш ніж в 2 рази та продовжив збільшуватись протягом 2008 року, на кінець року становив майже 39% від усієї зовнішньої заборгованості країни. Так, в результаті проведення активних запозичень резидентами на зовнішніх ринках обсяг валового зовнішнього боргу в 2010 році становив 111,62 млрд. дол. США. При цьому зростання відбувалося не так державного, як корпоративного боргу інших секторів, який протягом 7 років збільшився на 36,65 млрд. доларів та на кінець 2010 року займав 42,7% в валовому зовнішньому борзі країни. При цьому значна частина зовнішнього боргу має короткостроковий характер (від 30% у банків до 39% у корпоративного сектору), який навряд чи буде рефінансований за умов обмеженого доступу до зовнішніх фінансових ринків. В результаті зовнішній борг сектору державного управління та органів грошово-кредитного регулювання зріс за рахунок одержаних довгострокових кредитів із 16,68 млрд. доларів в 2008 році до 30,63 млрд. доларів в 2010 році (на 13,95 млрд. доларів).

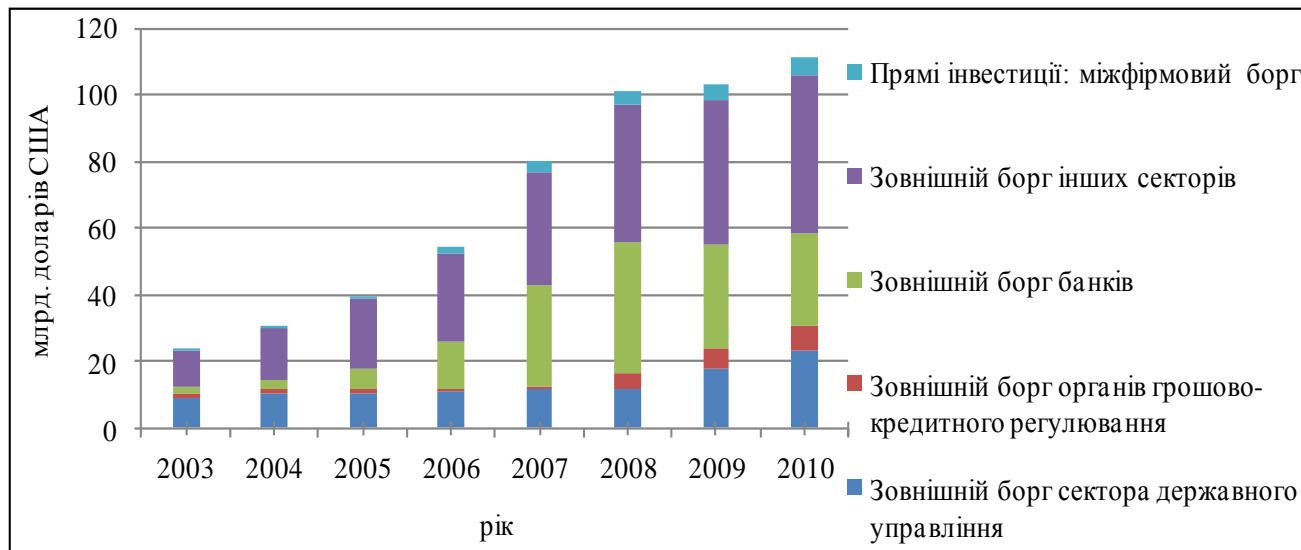
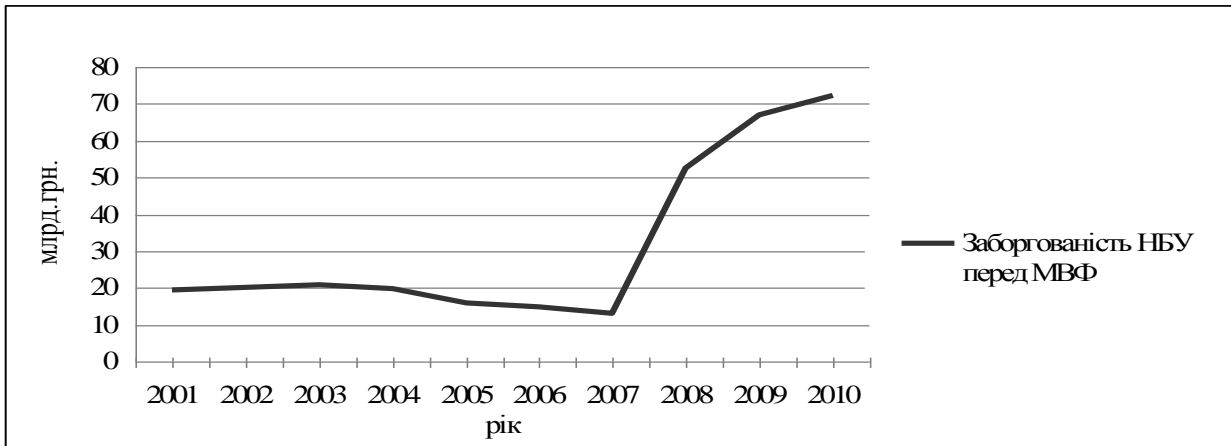

Рис. 2 Динаміка валового зовнішнього боргу України протягом 2003 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Світовий досвід свідчить, що банківська криза, якій притаманний високий рівень залежності від іноземних запозичень, важко долається без втручання Міжнародного валютного фонду. Україна не стала винятком: неоптимальна структура платіжного балансу, від'ємне сальдо якого за поточними операціями покривалося надходженнями за фінансовим рахунком, тривалий час створювала

загрози фінансовій стабільності країни. З вересня 2008 року ці загрози реалізувалися, й Україна змушена була звернутися до МВФ за допомогою у вирішенні проблеми покриття дефіциту платіжного балансу. Так, протягом 2008 року борг НБУ перед МВФ зріс з 13,146 млрд. грн. до 52,65 млрд. грн. та надалі продовжує зростати (рис. 3).

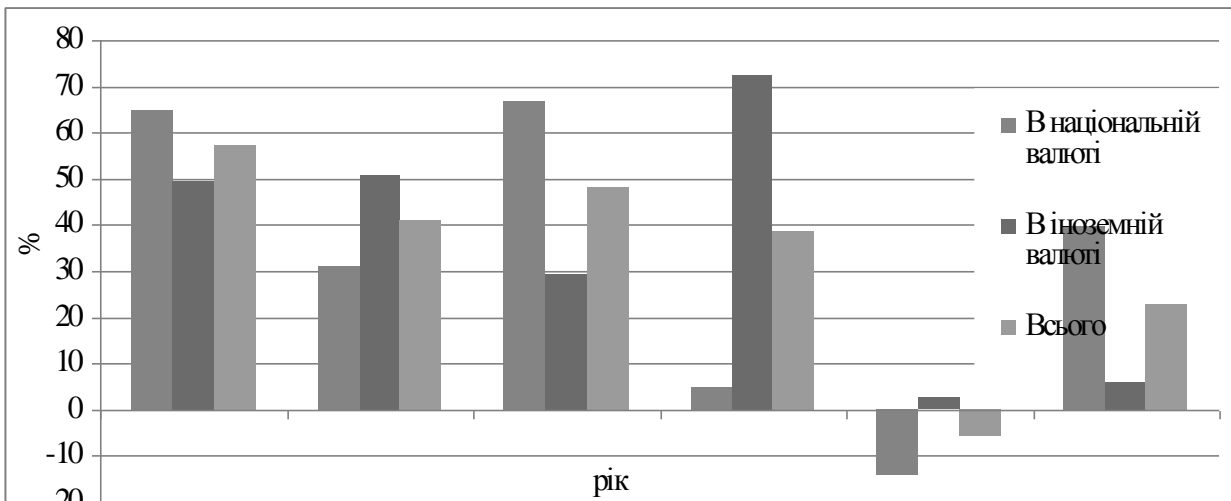
Рис. 3 Динаміка заборгованості НБУ перед МВФ протягом 2001 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Несприятливий розвиток процесів як у світовій економіці, так і безпосередньо в Україні відобразився на довірі населення до банківської системи. Так, початком банківської кризи в Україні вважається ситуація, яка склалася в ПАТ «Промінвестбанк». В результаті масового відтоку коштів клієнтів, в жовтні 2008 року в банку було призначено тимчасову адміністрацію. Внаслідок цього знизилась довіра населення до банківських установ та почалася паніка серед вкладників банків. На жаль, продаж Промінвестбанку стратегічним інвесторам й відновлення його повноцінної діяльності не сприяли поверненню довіри населення до українських банків та стабілізації банківської системи України. Найбільш негативними наслідками послаблення довіри до

банківської системи з вересня 2008 року по кінець 2009 року були: зростання доларизації депозитів та масове вилучення вкладів як в національній, так і в іноземній валюті (рис. 4).

Як видно з рис. 4, протягом 2009 року темпи приросту депозитів зменшилися на 5,9%. Крім цього, вплив депозитів із банківської системи не лише знецінив гривню, а й знекривив банківську систему, позбавивши її можливості виконувати свої функції. Однак, у 2010 році по відношенню до 2009 року спостерігався приріст депозитного портфеля банків, обсяг вкладів населення в банківській системі збільшився на 22,8%, при цьому переважна більшість депозитів формувалася в національній валюті.

Рис. 4 Динаміка темпів приросту депозитів за видами валют протягом 2005 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

В результаті масового відпливу депозитів, наприкінці 2008 року Національним банком України було запроваджено мораторій на дострокове зняття вкладів до 12 травня 2009 року, що спричинило паніку серед населення. Таким чином, починаючи з осені 2008 року українські банки стали дедалі більше відчувати наслідки світової фінансової кризи,

оскільки, втратили можливість отримувати депозити від населення та дешеві кредити за кордоном. В результаті чого банки були змушені зменшити обсяги кредитування.

Важливою складовою довіри до банківської системи є не так стабільність, як прогнозованість курсу національної валюти. В докризовий період

діючий режим курсоутворення був близьким до фіксованого, суперечив інфляційним цілям та наражав фінансовий сектор на ризики втрати фінансової стабільності. Тобто, недостатньо гнучкий обмінний курс в умовах відносно високих внутрішніх ставок порівняно із зовнішніми стимулював приплив іноземного капіталу, зростання залежності України від зовнішніх запозичень та кредитну експансію банків, спричиняв ревальваційний тиск на гривню й необхідність проведення чистих інтервенцій з купівлі доларів США. Також, для більшості українців іноземна валюта (долар США та євро) протягом тривалого часу залишалася основним засобом заощадження та накопичення капіталу, оскільки,

протягом 2001 – 2007 років, курс долара по відношенню до гривні практично не змінювався. В кризовий період відбулися зміни в механізмі курсоутворення. Так, з квітня 2009 року офіційний курс національної валюти став формуватися з огляду на середньозважений курс купівлі та продажу на міжбанківському валютному ринку. В 2008 році під впливом світової фінансової кризи в Україні відбулася девальвація національної валюти, яка сягнула понад 60%, таким чином, курс іноземних валют підвищився з 5,05 до 7,70 грн. за долар, з 6,92 до 7,70 грн. за євро та продовжував зростати в динаміці (рис. 5).

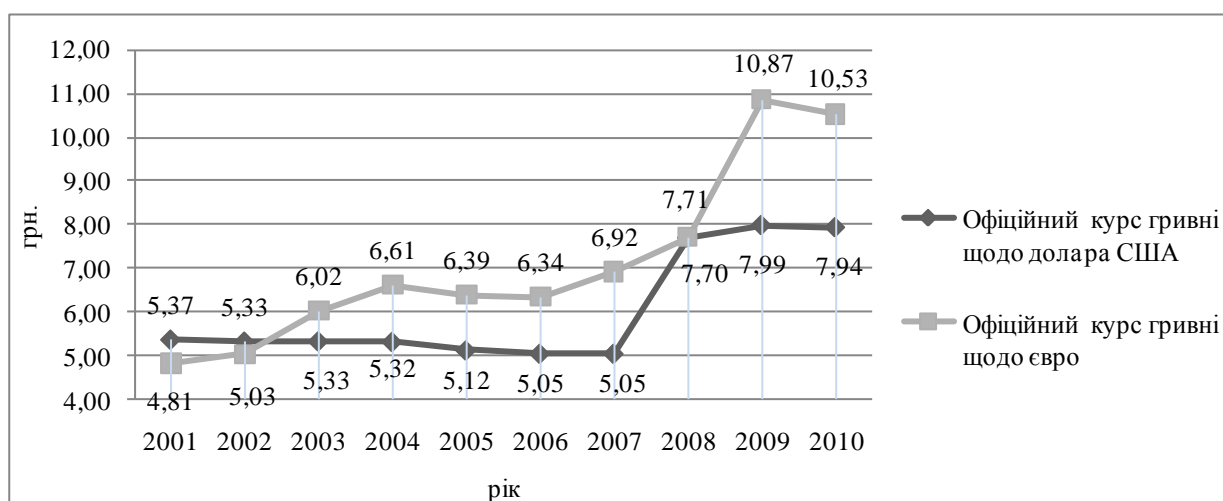

Рис. 5 Динаміка курсу гривні щодо іноземних валют протягом 2001 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Так, у 2009 році на валютному ринку зберігався підвищений попит на іноземну валюту, який формувався під впливом девальваційних очікувань, зменшення валютних надходжень в Україну, значних обсягів платежів за імпортованими контрактами. Для стабілізації валютного ринку Національний банк України активно проводив інтервенції на міжбанківському валютному ринку, у тому числі цільові аукціони з продажу іноземної валюти населенню для виконання ним кредитних зобов'язань.

Через високий рівень доларизації та значної зовнішньої заборгованості негативні наслідки від девальвації гривні проявилися в зростанні витрат (у гривневому еквіваленті) на обслуговування боргів та зобов'язань в іноземній валюті. Зрештою, це позначилося на зменшенні власного капіталу банків та ринкової вартості бізнесу; спричинило ослаблення банківського сектору через зростання проблемних кредитів, простроченої зовнішньої заборгованості корпоративного і банківського сектору; викликало необхідність проведення її реструктуризації, що спричинило зменшення довіри зовнішніх інвесторів до України. Так, із вересня 2008 року по кінець 2009-го на підтримання стабільності курсу гривні було витрачено 20,87 млрд. доларів США золотовалютних резервів Національного банку України. Сприятлива кон'юнктура на валютному ринку дала змогу Національному банку України відновити інтервенції з

купівлі іноземної валюти до золотовалютних резервів лише з березня 2010 року та поповнити їх за 8 місяців 2010 року на 3,49 млрд. доларів США [7].

Орієнтація більшості суб'єктів ринку на обмінний курс гривні щодо долара США як головний показник макроекономічної стабільності має своїми негативними наслідками панічні настрої і спекулятивні атаки за найменшого відхилення курсу від попереднього рівня, що зумовлює відплив депозитів та ажіотаж на валютному ринку. При цьому високі темпи інфляції й девальвації національної валюти справляють особливо негативний вплив на спроможність суб'єктів ринку сплачувати свої боргові зобов'язання. У результаті істотно знижується якість активів комерційних банків. Адже ситуація в банківському секторі ускладнюється ще й тим, що майже 60% загального обсягу кредитного портфеля банків становлять кредити в іноземній валюті, не забезпечені адекватними доходами позичальників, тобто доходами у тій валюті, в якій було отримано банківську позичку.

Кредити, надані фізичним особам, до початку кризи зростали вищими темпами, ніж кредити, надані суб'єктам господарювання. На фоні широкої реклами та простоти отримання кредитів, приріст наданих банками кредитів фізичним особам в грудні 2008 року становив 75% до грудня 2007 року (рис. 6). Однак, в 2009 році спостерігається стрімке зменшення обсягів

кредитування. Так, приріст кредитів у грудні 2009 та 2010 років (порівняно з груднем попереднього року) скоротився на 17,2% та 16,2% відповідно. Більше половини загального їх обсягу припадає на кредити, надані в іноземній валюті. Це передусім пов'язано з більш низькими процентними ставками за кредитами в іноземній валюті та нерозвиненістю вітчизняної фінансової системи, яка не може конкурувати із зовнішніми ринками як в частині обсягів наявних кредитних ресурсів, так і строків надання. Таким чином, залучаючи зовнішні запозичення, банки за рахунок цих же коштів кредитували зарубіжних

виробників. Оскільки, всі зовнішні запозичення банків використовувались насамперед на кредитування споживчих витрат, в основному на придбання імпортової побутової техніки та автомобілів відбувалося приховане фінансування іноземних виробників. В свою чергу, зниження попиту на вітчизняну продукцію на світових та на внутрішньому ринках призвело до погіршення фінансового стану вітчизняних суб'єктів господарювання, а в окремих випадках – до їх дефолту і, як наслідок, до неповернення кредитів банкам.

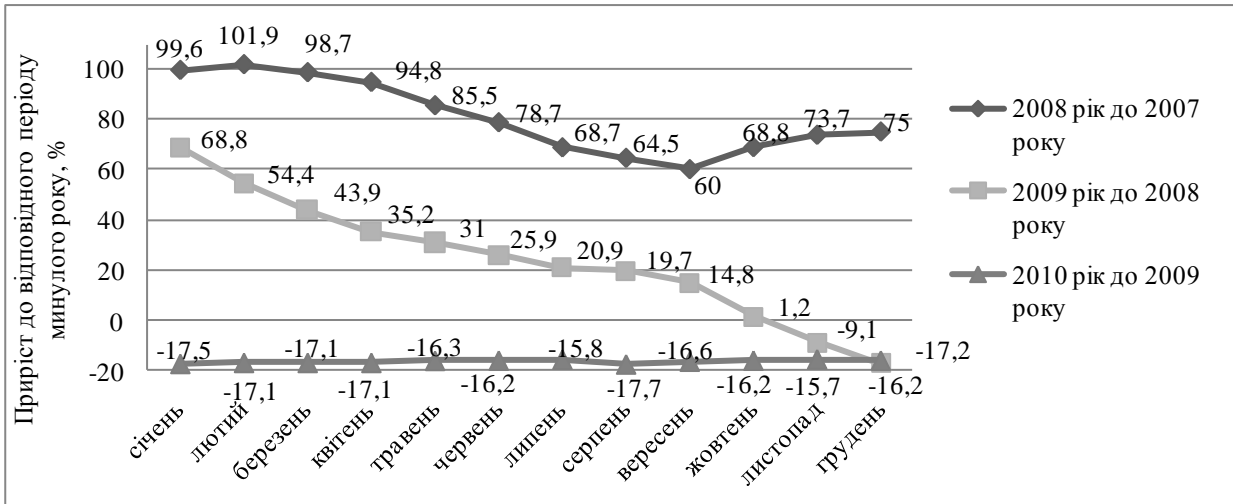

Рис. 6 Динаміка кредитів, наданих фізичним особам протягом 2008 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Незважаючи на проблеми з ліквідністю, які виникли наприкінці 2008 року, банки продовжували кредитування фізичних осіб у національній валюті. Такий великий попит на кредити не завжди відповідав реальним можливостям позичальників щодо обслуговування та погашення отриманих кредитів, оскільки позичальники не завжди можуть об'єктивно

оцінити наслідки інфляції, ризик безробіття, зростання цін та відсотків за кредитами, зменшення доходів. Так, протягом 2008 – 2009 років стрімко зросла облікова ставка НБУ на 2,25%, що призвело до підвищення процентних ставок за кредитами та депозитами на 4,8% та 4,6% відповідно (рис. 7).

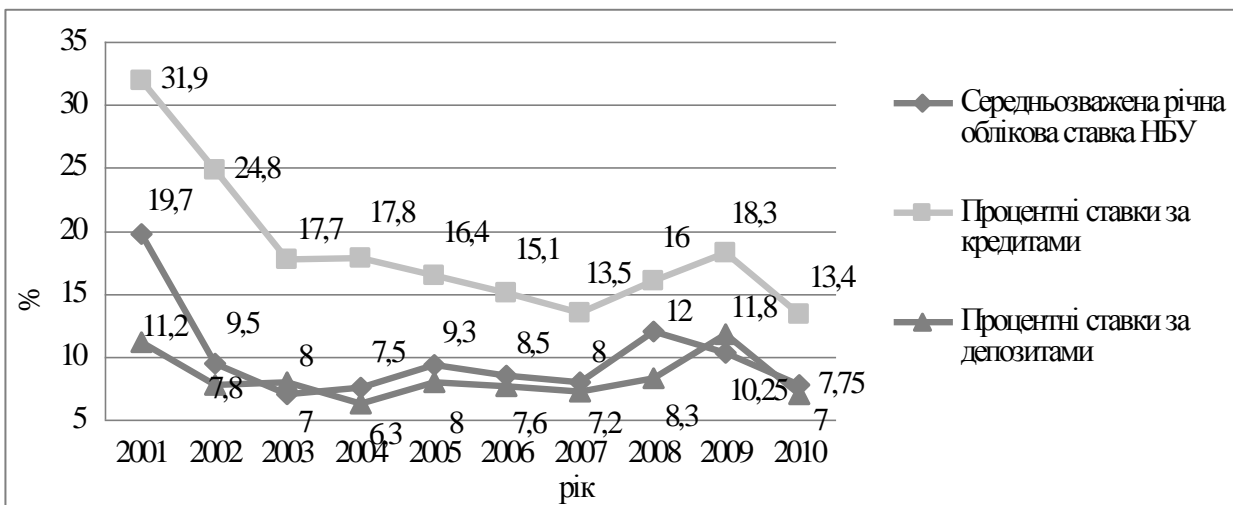

Рис. 7 Динаміка рівня облікової ставки НБУ, процентних ставок за кредитами та депозитами протягом 2001 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Зростання процентних ставок за кредитами може спричинити неплатоспроможність позичальників банків, наслідками чого є порушення ліквідності та втрата капіталу банків. Унаслідок девальвації гривні щодо долара США та євро зменшилася спроможність позичальників погашати свою заборгованість перед банками, насамперед за кредитами в іноземній валюті, що спричинило зростання проблемних кредитів у фізичних осіб. Необхідно зазначити, що протягом 2008 – 2009 років у структурі кредитного портфелю більш ніж у 10 разів збільшилась частка проблемних кредитів (рис. 8).

Як видно з рис. 8, у 2009 році кредитна

активність банків України знизилась. Залишки заборгованості за кредитами, наданими в економіку, в 2009 році зменшились на 45 млрд. грн., в 2010 році збільшились на 7,6 млрд. грн. – до 755 млрд. грн. В 2009 – 2010 роках основні зусилля банків було сконцентровано на вирішенні питань із заборгованістю за проблемними кредитами, зокрема, її продажем та реструктуризацією. Однак, це не дало позитивного результату, адже значна частина банків мала проблеми з ліквідністю. Зростання проблемних кредитів значною мірою вплинуло на фінансовий результат банків.

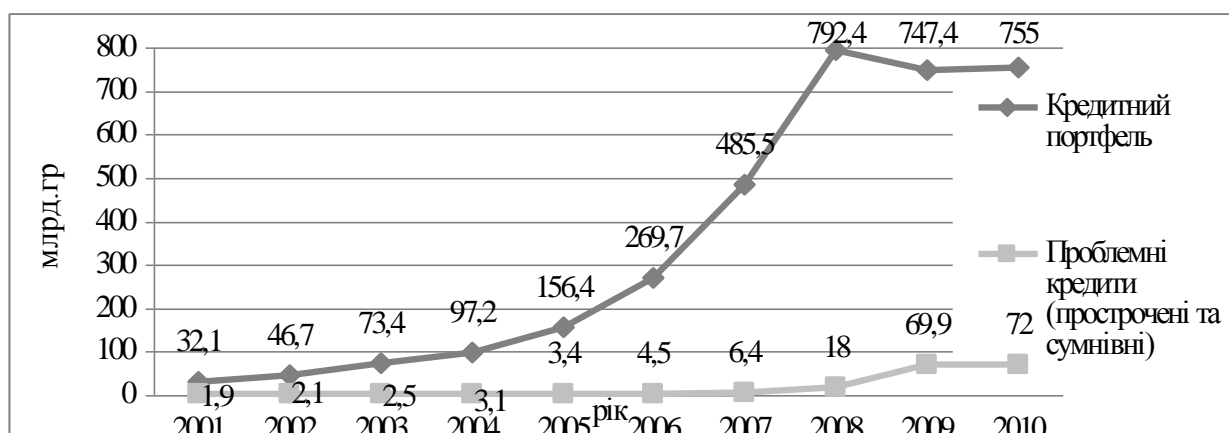

Рис. 8 Динаміка обсягів кредитного портфелю та проблемних кредитів в банках України протягом 2001 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Таким чином, виникає необхідність розглянути основні показники діяльності українських банків (табл. 1). Слід зазначити, що в 2001–2008 роках банківська система розвивалася досить динамічно. За 2008 рік активи українських банків зросли на 54,5%, за 2009 рік – зменшились на 4,9% за рахунок збільшення обсягу резервів на можливі втрати від активних операцій, і на кінець 2010 року становили

942,09 млрд. грн. Зобов'язання банків протягом 2010 року збільшились на 39,23 млрд. грн., та на кінець 2010 року становили 804,36 млрд. грн. В свою чергу, власний капітал банківської системи України протягом 2010 року збільшився на 22,55 млрд. грн. і за станом на 01.01.2011 року становив 137,73 млрд. грн.

Таблиця 1 Основні показники діяльності банків України за 2001 – 2010 роки, млрд. грн.*

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	III кв. 2010	2010
Активи банків	48	64	100	134	214	340	599	926	880	918	942
Кредити надані	32	47	73	97	156	268	485	792	747	746	755
Власний капітал	8	10	13	18	26	43	70	119	115	133	137
Зобов'язання	40	54	87	116	188	298	530	807	765	785	804
Регулятивний капітал	8	10	13	18	26	42	72	123	136	151	161
Результат діяльності	0,5	0,7	0,8	1,3	2,2	4,1	6,6	7,30	-39	-10	-13

* Складено за даними НБУ [2]

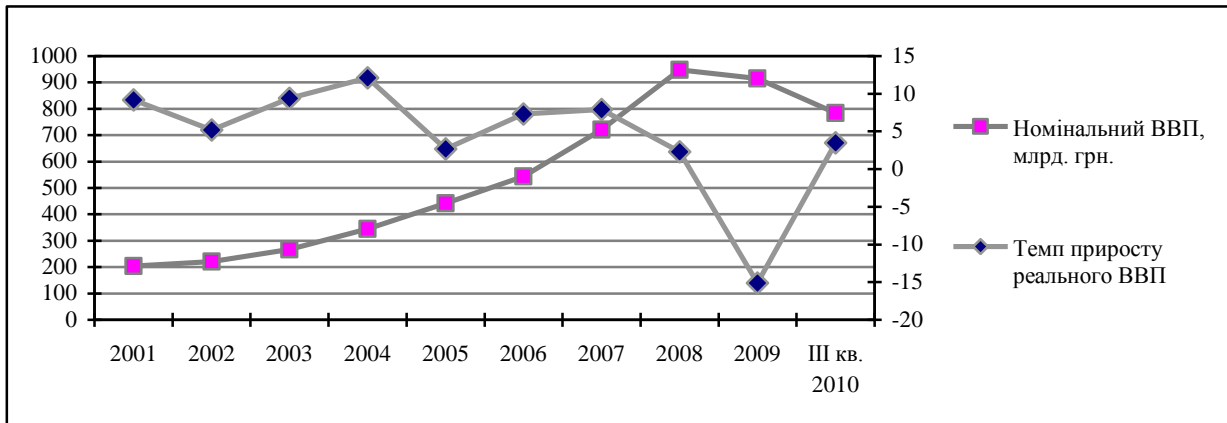
Як видно з табл. 1, у структурі активів банків питома вага кредитів в 2004 році становила 72,16%, в 2006 році – 78, 87%, в 2008 році – 85,54%, в 2010 році – 80,14%. Якщо розглядати динаміку в номінальному вираженні, то щорічний приріст основних показників розвитку банківського сектору (капітал, активи,

кредити) в 2006-2008 рр. становив 40-60%, а за окремими напрямками і більше. Аналіз тенденцій останніх років вказує на поступове збільшення власного капіталу в структурі пасивів банків із 12, 51% в 2006 році, майже 13% в 2008 році, 13, 08% – в 2009 році до 14, 62% в 2010 році, що відображає

зниження ризикованої політики банківських установ не лише щодо залучення ресурсів, а й щодо проведення кредитних операцій.

Важливим індикатором економічного розвитку країни виступає валовий внутрішній продукт – ВВП (GrossDomesticProduct - GDP) – кінцевий результат виробничої діяльності виробників-резидентів протягом звітного періоду та визначається як сума валових доданих вартостей, що створюються в результаті економічної діяльності, податків на продукти за винятком субсидій на продукти. В свою чергу, номінальний ВВП являє собою обсяг ВВП у поточних (фактичних) цінах, а реальний ВВП – обсяг

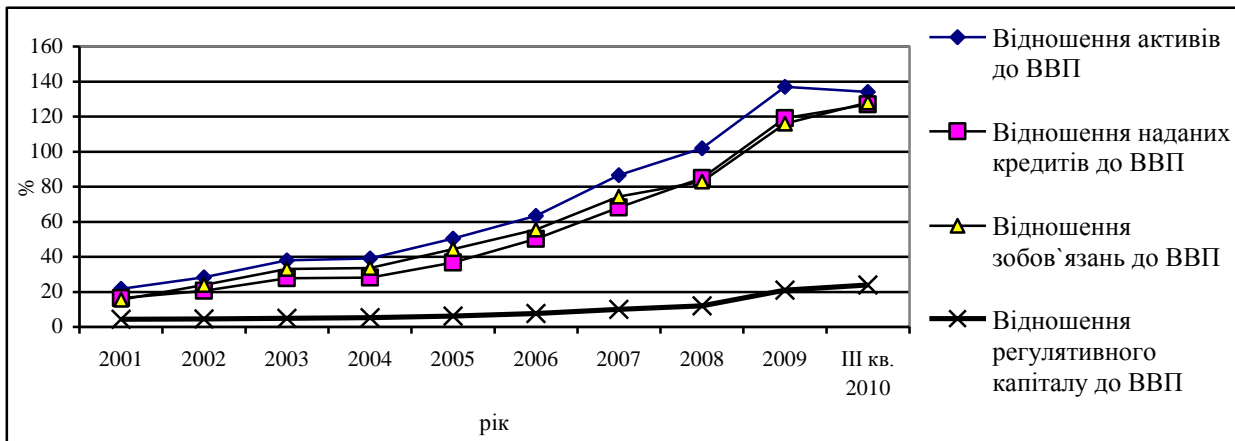
ВВП в цінах періоду, який прийнятий за базу порівняння. Так, в 2001 – 2008 роках спостерігається стрімке зростання номінального ВВП з 204,19 млрд. грн. до 948,1 млрд. грн., тобто більш ніж в 4,5 рази (рис. 9). Однак, з 2009 року по III кв. 2010 року цей показник стрімко знижується з 948,1 млрд. грн. до 784,19 млрд. грн. Необхідно зазначити, що якщо з 2007 – 2009 роки темпи приросту реального ВВП знижувались, то вже в 2010 році свідчать про те, що вітчизняна економіка просувається уперед на шляху подолання кризи. Україна за підсумками III кварталу 2010 року увійшла до групи країн, що покращили свою динаміку.

Рис. 9 Динаміка номінального ВВП та темпи зростання реального ВВП з 2001 року по III кв. 2010 року*
* Складено за даними НБУ [2]

Про вклад банківської системи в реальний сектор економіки свідчить зростання основних

показників діяльності банків відносно ВВП (рис. 10).

Рис. 10 Відношення основних показників діяльності банків до ВВП з 2001 року по III кв. 2010 року*
* Складено за даними НБУ [2]

Згідно з рис. 10, з 2001 року по III кв. 2010 року вклад банківської системи в реальний сектор економіки з кожним роком зростає. При цьому слід відзначити достатньо повільні темпи зростання капіталу банків відносно ВВП. Наведений факт показує тенденцію до ослаблення банківської системи в частині зниження ресурсного потенціалу і свідчить про зростання ризиковості діяльності банків України.

Хоча певний вплив на динаміку капіталу банків у 2009 році мала деномінація акцій певних банків, яка проведена тимчасовими адміністраторами.

Попри зазначені позитивні моменти несприятливий розвиток економічних процесів відбився на фінансовому результаті діяльності банків, що підтверджують дані діяльності банківської системи за 2009 рік (рис. 11).

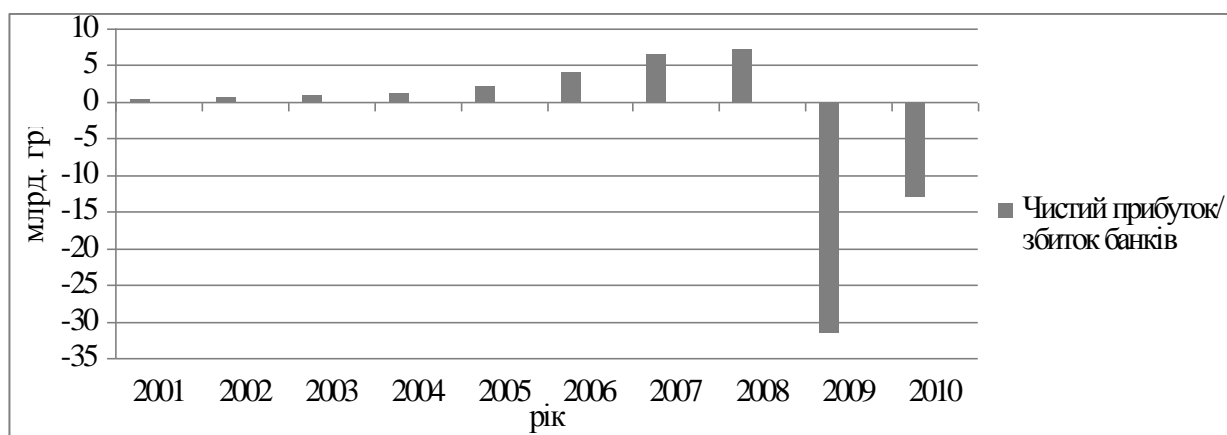

Рис. 11 Фінансовий результат діяльності банків України протягом 2001 – 2010 років*

* Складено за даними НБУ [2]

Хоча за підсумками 2008 року чистий прибуток банківської системи становив 7,3 млрд. грн., було зрозуміло, що цей оптимістичний результат – спекулятивного характеру і свідчать про небажання багатьох банків втратити свій імідж, а не про реальний стан речей. Справжні наслідки кризи позначилися на фінансових результатах банків у 2009 році, які отримали збитки на суму 31,5 млрд. грн. Від’ємний фінансовий результат по банківській системі на початок 2011 року склав 13,02 млрд. грн., що майже в 2,5 рази менше, ніж в 2009 році. Це пов’язано з тим, що доходи банків порівняно з 2009 роком скоротилися на 4,3% і склали 136,8 млрд. грн., витрати банків скоротилися на 17,4% і склали 149,9 млрд. грн. Оскільки, відбулась девальвація національної валюти, знизилась довіра вкладників до банківської системи, різко зменшилась частка депозитів, відбулось зростання процентних ставок за кредитами, внаслідок чого збільшилась частка проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків. Тільки за офіційною інформацією частка проблемних кредитів протягом 2008 – 2009 років зросла більш ніж у 10 разів. За таких умов актуалізується питання оцінки ефективності діяльності як окремих банків, так і банківської системи в цілому.

ВИСНОВКИ

Світова фінансова криза істотно послабила банківську систему України. Виникненню кризових явищ передувало різке зростання зовнішнього боргу за рахунок збільшення позичок на міжнародному ринку капіталів. Подорожчання вартості ринкового

рефінансування й девальвація національної валюти викликали неплатоспроможність банків, яка є часткою кризи зовнішньої заборгованості. В 2008 році відбулась девальвація курсу гривні, піднялися ставки за кредитами, що спричинило погіршення якості кредитних портфелів банків. Аналізуючи зазначені передумови, слід також зазначити, що вони діяли протягом тривалого періоду, а не виникли раптово, лише із загостренням кризових явищ, привнесених ззовні та посилені надмірною відкритістю вітчизняної економіки, слабкістю банківської системи та її залежністю від зовнішніх запозичень. Все це в сукупності послабило банківську систему і мало негативні соціально-економічні наслідки для населення через курсові втрати. Водночас, найбільш згубними для економіки України є низька довіра до банківської системи та загальні песимістичні настрої щодо перспектив економічного розвитку, що заблокували стимули економічного зростання. За таких умов сили спаду у кризовий період виявляються сильнішими за будь-які антикризові заходи, спрямовані на стимулювання економічного зростання. Подальші перспективи розвитку банківського сектора пов’язані з процесами, що відбуватимуться в українській і міжнародній економіках. Важливою умовою підвищення довіри до банківського сектору є доступність інформації про діяльність банку для його акціонерів і клієнтів. Водночас, для подолання банківської кризи необхідно в повному обсязі відновити рефінансування комерційних банків Національним банком України, а також переглянути порядок його здійснення, забезпечити прозорі умови надання кредитів рефінансування та однаковий доступ для всіх банків.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джулай В.О. Чинники виникнення системних банківських криз у контексті фінансової глобалізації / В.О. Джулай // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 25. – С. 158 – 165.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
3. Войтенко О.М. Банківські кризи: сутність та особливості прояву/ О.М. Войтенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIV_2010.
4. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2009. - № 5. – С. 20 – 30.
5. Степаненко А.І. Макроекономічні фактори банківських криз / А.І. Степаненко // Збірник наукових праць ВДНЗ

-
- «Українська академія банківської справи НБУ». – Суми: ВДНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Вип. 26. – С. 142 – 151.
6. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: монографія / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
7. Солик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: канали цін активів, обмінного курсу та очікувань суб'єктів ринку / А. Солик // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 21 – 27.